

Simona Borisová

Wydział Pedagogiczny Uniwersytet Konstantyna Filozofa w Nitrze

 0000-0002-9502-4659

Utváranie vzťahu k prírode a jej ochrane prostredníctvom filozofických literárnych príbehov

Forming a relationship with nature and its protection through philosophical literary stories

Abstract: The paper focuses on working with philosophical literary stories, which by their nature, in addition to the development of children's thinking can be useful in developing awareness of nature protection and sustainable living. Attitudes in solving environmental problems are related to education in the past, present and future. The inspiration for writing this paper is the educational program *Philosophy for Children*. The application part of this program includes several activities — reading philosophical stories, questions creating, philosophical discussion and other complementary activities. We consider *Philosophy for Children* as a form of applied philosophy, focused on the area of practical human interests.

Key words: philosophy for children, philosophical literary stories, nature protection, sustainable development

Úvod

Predstaviteľom filozofických literárnych príbehov je autor programu *Filozofia pre deti*, Matthew Lipman (1923—2010), americký filozof a profesor, ktorý daný program zostavil na rozvíjanie úrovne samostatného myslenia a rozvoj osobnosti detí, žiakov a študentov. *Filozofia pre deti* je určená na rozvíjanie kritického, tvorivého a angažovaného myslenia a jej základnými piliermi sú čítanie literárneho príbehu, formulácia otázok, diskusia podľa stanovených pravidiel a edukačné aktivity. Súčasnosť charakterizuje tvrdenie, že žijeme v informačnej dobe (napríklad Pushkarev, Pushkareva 2018, 18) a množstvo prijímaných informácií podľa Wolf (2020, 87) zapríčiňuje problémy aj pri čítaní. Masu informácií sa nám darí poraziť zjednodušovaním a tým, že informácie spracovávame tak rýchlo, ako je to možné (čítame častejšie a v malých dávkach). Médiá vo svojom prejave uprednostňujú vysokú rýchlosť, okamžité reakcie, multitasking a záplavu informácií.

Okrem toho informácie triedime a autorka to popisuje ako kompromis medzi našou potrebou „vedieť“ a potrebou „získať čas“.

Starostlivé utváranie kritického myslenia predstavuje podľa Wolf (2020, 73) najlepší spôsob, ako ďalšie generácie ochrániť pred manipuláciou a povrchnými informáciami. Zbudilová (2013, 140) uvádza dva základné prístupy k chápaniu užitočnosti umeleckej literatúry pri rozvoji kritického myslenia. Prvým prístupom je, že samotné čítanie vyžaduje schopnosť kritického (aj tvorivého) myslenia — ide o zložitý proces, ktorý núti čitateľov vybavovať si a reflektovať vlastnú skúsenosť tak, aby došlo ku skonštruovaniu zmyslu textu. Okrem toho je pri čítaní potrebné odlišiť fakty od názorov, vedieť porozumieť doslovným a implicitným významom, dokázať nájsť príčinný vzťah medzi činmi a udalosťami. Čitateľ by sa podľa autorky mal otvoriť novým myšlienkam prezentovaným z rôznych uhlov pohľadu, ďalej urobiť etické zdôvodnenie a súd a potom aplikovať nové poznanie do ďalších oblastí reálneho života. V praxi teda čitateľ realizuje postupy analýzy, syntézy, indukcie, dedukcie, abstrakcie, analógie, aplikácie a podobne. Pri čítaní literárneho diela je prítomná kategorizácia, pochopenie dôležitosti aj objasnenie významu (Kosturková, Ferencová 2019, 16). Tieto činnosti označujeme pojmami interpretácia, analýza a závery. Prejavom kritického myslenia je vytváranie analýz (skúmanie myšlienok, identifikácia a analýza argumentov) a záverov. Už samotné čítanie je možné považovať za tvorivý akt, kniha podporuje čitateľovu predstavivosť (Hroncová 2018, 25). Predstavivosť nepodporujú len filozofické príbehy napísané pre potreby *Filozofie pre deti*, ale aj iné knihy s literárnymi príbehmi. Cieľom autorov filozofických literárnych príbehov je však písať také umelecké diela, ktoré budú detskú predstavivosť podporovať v čo najvyššej miere. Po prečítaní literárneho príbehu je možné poskytnúť deťom príležitosť vytvoriť niečo nové, nezvyčajné, a to prostredníctvom diskusie, kreslenia, hrania rolí a podobne (Grigg, Lewis 2019, 54).

Rozvíjanie samostatného myslenia vo *Filozofii pre deti*

Autori M. Sasseville a M. Gagnon (2011, 11) prezentujú názor, že konečným cieľom filozofovania (podľa metód programu *Filozofia pre deti*) je poskytnúť deťom dostatok priestoru na to, aby sa učili myslieť samostatne. V programe *Filozofia pre deti* môžeme vzor samostatného myslenia pozorovať už v začiatkovej fáze stretnutia, v ktorej sa číta filozofický príbeh, kedy vzor riešenia diskutabilných problémov poskytujú dialógy vystupujúcich postáv. Filozofický príbeh sa využíva ako metóda poskytnutia priestoru pre uvažovanie o rôznorodých otázkach života, súvisí so životom čitateľa, jeho skúsenosťou, záujmami, je stimulom k dialógu a diskusii, pretože z príbehu účastníci skúmajúceho spoločenstva odvodí otázky na spoločné preskúmanie. Podstatu filozofického textu môžeme zachytiť pomocou jeho komparácie s estetickým textom. Filozofický príbeh ne-

zostáva na povrchu riešenia problému, cieľom je povzbudiť čitateľa k následnému riešeniu problému. Na druhej strane, nie vždy je filozofický text na rovnakej úrovni s textom estetickým, pretože estetické prežívanie textu nie je jeho primárnym zámerom.

Príspevok vychádza z našich doterajších skúseností s programom *Filozofia pre deti*. Autorka príspevku pracovala ako vychovávateľka v neformálnej edukácii (v školskom klube detí¹) počas jedného školského roka v 4. ročníku základnej školy (išlo o deti vo veku 9–10 rokov). Deti počas desiatich mesiacov čítali filozofické príbehy, tvorili otázky, prebiehali (prevažne) filozofické diskusie a ďalšie aktivizujúce činnosti inšpirované *Filozofiou pre deti*. Zároveň však prebiehal empirický výskum, kedy bol využívaný fenomenologický prístup, ktorý dopĺňali metódy pozorovania, rozhovoru s učiteľmi žiakov a reflektívny denník. Zozbierané dáta (prepis audionahrávok diskusií, rozhovorov a záznamy z reflektívneho denníka) boli následne analyzované a interpretované. Daný program aj vplyvom tejto skúsenosti považujeme za prínosný z mnohých hľadísk. Vplyv metód *Filozofie pre deti* na úroveň kritického a tvorivého myslenia je zrejмый, dokázaný početnými validnými výskumami (Yan 2018; Gorard a kol. 2019; Dunlop a kol. 2015; Lancaster-Thomas 2017). V teoretickej základni tohto programu sa uvádza, že program pôsobí na tri dimenzie myslenia — kritické, tvorivé a angažované.

Práve angažované myslenie je smerované na oblasť medziludských vzťahov, aktivity, empatie a prejavy tejto dimenzie myslenia môžu byť najviac prepojené s problematikou riešenia globálnych problémov, ochrany prírody a rozvíjania povedomia o trvalo udržateľnom rozvoji. Upozorňujeme, že program nie je primárne zameraný na signifikantnú zmenu v povedomí o ekologických problémoch a trvalo udržateľnom živote. V tomto prípade záleží na facilitátorovi² — jeho vzťahu k tejto tematike, jeho postojom k tomu, či chce svojich edukantov viesť k utváraniu zodpovedného prístupu k ekologickému správaniu a taktiež závisí na facilitátorových zručnostiach zaradiť danú problematiku do vlastnej edukačnej praxe. V programe *Filozofia pre deti* doteraz neexistuje vytvorená metódika zameraná iba na utváranie vzťahu k životnému prostrediu. Napriek tomu sa tieto témy nachádzajú vo filozofických literárnych príbehoch a v niektorých dopĺňujúcich aktivitách (charakterizujeme ich v priestore tretej kapitoly). Autorka Niesporek-Szamburska (2020, 7–8) sa zamýšľa nad fenoménmi v humanitných vedách, ich prepojení a zmenami v literatúre pre deti a mládež. Istou zmenou môže byť aj vhodné zaradenie a uplatnenie filozofických literárnych príbehov, ktorými sa zaoberáme v tomto príspevku.

¹ Školský klub detí je na Slovensku inštitúcia poskytujúca záujmové vzdelávanie žiakom základnej školy v čase po skončení vyučovania.

² Facilitátor je obyčajne učiteľ alebo vychovávateľ, ktorý vyberá aktivity, usmerňuje chod činností a pracuje podľa istých pravidiel. Jeho úlohou nie je podsúvať participantom vlastné názory, ale podporovať ich a usmerňovať pri produkcii vlastných názorov a argumentov.

Procesom samostatného myslenia k utváraníu vzťahu k prírode a trvalo udržateľnému životu

M. Lipman (2003, 157) pri rozvíjaní jednotlivých dimenzií myslenia (kritického, tvorivého a angažovaného) používa paralelu medzi ekologickou podporou, ktorá poskytuje prostredie pre rast prírodných druhov a komunitou skúmania (skúmajúceho spoločenstva) pre rozvoj myslenia. Inými slovami, myslenie potrebuje svoje prirodzené prostredie, ktoré by uľahčilo jeho rozvoj. Na Slovensku je pojem trvalo udržateľný život definovaný zákonom č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí, ako taký rozvoj, ktorý súčasným i budúcim generáciám uchováva možnosť uspokojovať ich základné životné potreby a pritom neznižuje rozmanitosť prírody. Pojem udržateľný život však nevnímame len ako záležitosť medzinárodných a národných politických stratégií alebo ako módné slovo ostatných desaťročí. Pojem trvalo udržateľný život chápeme ako spôsob nášho každodenného života, v ktorom dosahujeme harmóniu medzi našim životom a prostredím, medzi našou slobodou a právami ostatných, kde patrí aj pocit zodpovednosti za budúce generácie. Deti a žiaci by sa okrem iného mali zaoberať aj otázkami: „Čo je udržateľnosť a čo vlastne chceme udržať?“, „Čo je dobrý život?“, „Ako dokážeme vytvoriť lepší svet?“. Termín trvalá udržateľnosť je široko postavený, krajiny OSN si zadefinovali 17 cieľov trvalo udržateľného rozvoja a nie všetky ciele súvisia iba s kvalitou životného prostredia, o ktorom pojednávame v tomto príspevku. Druhá časť nášho príspevku prezentuje predovšetkým tipy, ako deti zoznámiť s témou ekológie, čo považujeme za istý predstupeň pri utváraní vzťahu k prírode a spôsobu života, ktorý môžeme označiť ako trvalo udržateľný.

Participantí nášho výskumu sa venovali viacerým témam, ktoré súvisia s problematikou prírody a environmentu — týranie zvierat, ochrana zvierat, choroby, prírodné javy. Ako už bolo spomenuté, príspevok vychádza z autorkej roly vychovávateľky a zároveň výskumníčky. M. Lipman, A. M. Sharp a F. S. Oscanyan (1980, 230) prezentujú názor, že je náročné rozvíjať ekologickú lásku k prírode bez určitého filozofického chápania toho, čo príroda je a čo človeku poskytuje. Podľa celkovej spôsobilosti (rôznorodých záujmov, veku a zrelosti participantov) je možné riešiť filozofickým skúmaním viaceré otázky, ktoré sa týkajú prírody a jej ochrany. Riešené problémy o životnom prostredí sa dotýkajú etiky, morálky, estetiky, axiológie, ale aj logiky. Deti, žiaci alebo študenti sa vo filozofických diskusiách môžu zamýšľať nad hodnotami prírody pre človeka, nad právami zvierat, nad konzumným spôsobom života a podobne. Cieľom týchto diskusií je poukázať aj na mimoriadnosť prírody a sveta, v ktorom sa všetko súvisiace s prírodou odohráva ohromujúcim spôsobom. Lipman (2003, 2) presadzuje názor, že deti prostredníctvom tejto formy filozofie získajú viac zmyslu vo svojom kognitívnom živote a v tom, akým spôsobom vnímajú dianie okolo seba.

Literárne príbehy a príručky v programe *Filozofia pre deti*

Filozofické príbehy sú odstupňované podľa veku detí, poskytujú deťom vzory pre kladenie otázok a diskusiu (Lipman 2003, 156). Dané príbehy pokrývajú širokú škálu tém a vekových skupín a často sú výsledkom spolupráce, ktorá zahŕňa aj samotné deti. Diela z oblasti *Filozofie pre deti* môžeme rozdeliť aj podľa cieľa:

- a) Príbehy primárne určené na rozvíjanie myslenia;
- b) Príbehy primárne určené pri prevencii násillia;
- c) Príbehy týkajúce sa primárne otázok náboženstva;
- d) Metodické príručky pre facilitátorov.

K prekladu príbehov a príručiek programu sa vyjadruje A. M. Sharp (2011, 25) spôsobom, že príbehy je možné nielen prekladať do iných jazykov, ale aj upraviť vzhľadom na kultúrne odlišnosti krajiny, napríklad prekladateľ môže bejzbal nahradiť futbalom, zvoliť rozdielne mená postáv a podobne. Uvádžeme niekoľko filozofických príbehov, v ktorých sa nachádza okrem iného aj riešenie tém prírody:

Objav Harryho Stottlemeiera

Matthew Lipman ako hlavný predstaviteľ programu *Filozofia pre deti* napísal prvú knihu k realizácii tohto programu v roku 1969. Kniha *Objav Harryho Stottlemeiera* (z angl. *Harry Stottlemeier's Discovery*) je určená pre vek približne od 11 do 14 rokov. Zameraná je predovšetkým na rozvíjanie logiky. Jedným z Lipmanových cieľov pri písaní danej knihy bolo vytvoriť priestor pre podnetnú filozofickú diskusiu. Hlavná postava v knihe, Harry Stottlemeier³, je chlapec, ktorý zažíva rôzne dobrodružstvá, často aj vo svojej mysli. Prvá kapitola sa odohráva v školskej triede, kedy Harryho objav nastáva výsledkom chyby pred svojimi spolužiakmi. Táto chyba je formulovaná ako hypotéza, ktorá je testovaná a následne vylepšená po tom, čo bola konfrontovaná s riešením Lisy — Harryho kamarátky a spolužiačky. Metodická príručka k tejto knihe sa v češtine nazýva *Filosofická zkoumání* (z angl. *Philosophical Inquiry*) a obsahuje niekoľko návrhov pre prácu s prvou kapitolou knihy. Príručka upozorňuje na to, čoho je potrebné sa v procese bádajúceho spoločenstva vyvarovať a zahŕňa aj odporúčania pri postupovaní aktivitami, teda od začiatku stretnutia až po spätnú väzbu na konci stretnutia. V prvej kapitole z knihy je formulovaných niekoľko hlavných myšlienok z tejto kapitoly, ktoré môžu účastníkom bádajúceho spoločenstva napadnúť. Je tu zaradený možný plán diskusie, dopĺňujúce otázky, rečové cvičenia, cvičenia na písanie.

³ Meno *Harry Stottlemeier* je slovná hračka, pri spojení prvého mena so začiatkom priezviska vznikne *Aritsottle* — Aristoteles. V knihe *Objav Harryho Stottlemeiera* sú prvky aristotelovskej logiky, najmä jeho prístupu k jazyku a reči (Reed, Sharp 1992).

Lisa

Kniha s názvom *Lisa* je voľným pokračovaním predchádzajúceho diela. Je určená pre vek 12—14 rokov. Príbeh *Lisa* je určený na reflektovanie morálnych hodnôt, zameraný je predovšetkým na etické a sociálne otázky, akými sú spravodlivosť, prirodzenosť, lož a pravda, podstata a pravidlá noriem. Niektoré témy sa zaoberajú právami detí, práce a diskriminácie na základe pohlavia a práv zvierat. Autori tohto diela (Lipman, Sharp 1985, 24) odporúčajú čitateľom najskôr sa oboznámiť s dielom *Objav Harryho Stottlemeiera* a tak isto s jeho metodickou príručkou. Metodická príručka ku knihe *Lisa* sa nazýva *Ethical Inquiry*, voľne ju prekladáme ako *Etické skúmanie*. Poskytuje ďalšie možnosti precvičenia si riešení možných morálnych problémov, ktoré sú formulované v rôznych cvičeniach a plánoch diskusií.

Nemocnica pre bábiky

Názov ďalšej knihy je *Nemocnica pre bábiky* (z angl. *The Doll Hospital*), primárne je určená pre predškolský vek, avšak za podnetnú pre využitie ju považujeme aj pre žiakov prvého stupňa základnej školy. Autorkou knihy je spoluzakladateľka *Filozofie pre deti*, Ann Margaret Sharp. Dielo svojím obsahom dokáže upútať aj dospelého čitateľa, nachádzajú sa v ňom koncepty pravdy, nádeje, empatie, osobnosti. Otázky sa venujú najmä priateľstvu, rozdielu medzi hračkami a ľuďmi, dobrom a zlom.

Metodická príručka k tejto knihe sa v češtine nazýva *Co znamená můj svět?* (z angl. *Making Sense of my World*) a sústreďí sa na kategórie človek, dobro, krása, pravda, skutočnosť, identita. V úlohách a plánoch príručky sa precvičujú napríklad rozlišovanie medzi dvoma podobnými javmi alebo citlivosť na kontext. Autorka príručky, A. M. Sharp (2000, 10), sa v úvode prihovára čitateľovi (učiteľovi, vychovávateľovi, rodičovi) myšlienkou, že filozofovanie s deťmi by malo byť aj zdrojom zábavy. Po čase by mal čitateľ, ktorý s deťmi filozofuje, sledovať výraznú premenu — to, že deti s jeho pomocou rastú a posúvajú sa vpred. Navyše zistí, že tvorivým vedením bádajúceho spoločenstva pomohol nielen svojim deťom/žiakom, ale aj sám sebe a zistí, koľko toho môžeme dosiahnuť spoločným premýšľaním o zdanlivo obyčajných veciach nášho života.

Saša a Markétka

Pokračovaním *Nemocnice pre bábiky* je dielo *Saša a Markétka* (v originálnom znení *Nakeesha and Jesse*), v tomto diele sa rieši svet myšlienok, zmyslov, pocitov a ľudského tela. Je určená predovšetkým na uplatnenie v primárnom vzdelávaní. Podobne sa tu upozorňuje na význam priateľstva. Metodická príručka má názov *Flesh of My World*, v češtine vyšla pod názvom *Prirodzenost sveta*. Kniha aj príručka sú zamerané najmä na prevenciu násillia — vedú k vzájomnej disku-

sii o násilí. Uvažuje sa najmä o význame pojmov, ktoré súvisia s násilím a jeho protikladmi. Niektoré z pojmov sú priateľstvo, láska, dobro, šťastie, rozdielnosť, bolesť, rasizmus, právo (rozprávať, myslieť, konať), rovnosť, vojna, identita, spravodlivosť, zákon, sloboda, vernosť, zlo, manipulácia, vyhrážky, klamstvo, strach, predsudky, ľútosť, hnev, zodpovednosť, zrada, pravda.

Mišo

Kniha *Mišo* (v origináli *Mischa*) je určená pre vek 8—10 rokov. Príbeh sa venuje hlavne priateľstvu, čo znamená mať niekoho rád alebo sa na niekoho hnevať, napadnúť niekoho alebo byť napadnutý, byť zlomyseľný a podobne. Podnecuje k uvažovaniu o vzniku a riešení konfliktov, nedorozumení, urážok, rasizmu, posmechu, závidi, žiarlivosti, zdvorilosti, empatii, pomoci druhému a podobne. Pre facilitátorov je napísaná metodická príručka s názvom *Mišova niť* (originálny názov *Le fil de Mischa*). Ide v nej o námety pre vedenie dialógov s deťmi, cvičenia na rozvíjanie základných sociálnych a komunikačných zručností.

Kio a Ali

Kniha je zameraná na poznávanie sveta okolo seba, je určená deťom vo veku 9—12 rokov. Hlavné postavy sa učia poznávať svet nielen zo svojho pohľadu, ale aj z pohľadu druhých. Zo všetkých uvedených kníh sa tu nachádza najviac tém zameraných na ochranu prírody a trvalú udržateľnosť. Metodická príručka k tejto knihe môže byť voľne preložená ako *Údiv nad svetom*, pričom originálny názov má *Wondering at the World*. Kniha a k nej napísaná metodická príručka spoločne tvoria výchovno-vzdelávací program, ktorého cieľom je prebúdzat v deťoch schopnosť uvažovať o prírode. Môžeme tu použiť analógiu k vedeckému mysleniu: kniha aj aktivity vedú deti k tvorbe takých otázok, aké si pokladajú vedci. Učia sa hľadať príčiny javov a chápať ich zákonitosti. V metodickej príručke sa nachádzajú témy ako napríklad: „Uvažovanie o vode“, „Krása v prírode a krása vo vytvorených veciach“, „Odpadky a odpadové vody“, „Rôzne spôsoby vnímania sveta“, „Práva človeka a práva zvierat“ a niektoré z aktivít uvádzame v poslednej kapitole tohto príspevku. Text príručky predstavuje určitú mapu k tomu, aby facilitátor dokázal vytvárať atmosféru premýšľavého uvažovania. Kniha *Kio a Ali* sa zameriava na precvičenie rozmanitých aktov myslenia, podporuje k zvedavosti, bádaniu, schopnosti byť kritický, vyvodzovať a formulovať hypotézy. Pri čítaní knihy čitateľ identifikuje rozprávača, pretože v každej kapitole príbeh rozpráva buď Kio alebo Ali. Pre čitateľa je potrebné odhaliť, kto je rozprávačom, lebo obidve postavy vnímajú svet odlišným spôsobom.

Metodické námety pri uplatňovaní filozofickej diskusie a literárnych príbehov

K rozvíjaniu povedomia o ochrane prírody sa viažu mnohé úlohy z metodických príručiek, uvádzame pre príklad časť, v ktorej facilitátor vedie deti k tomu, aby uvažovali nad prírodnými javmi, ktoré nie sú ľuďmi a zvieratami: lesy, rieky, rybníky, oceány. *Má byť s týmito vecami zachádzané ako so živými organizmami alebo sú primárne určené ako nástroje slúžiace potrebám človeka? Je pravdepodobné, že skupina sa zhodne na tom, že sa k nim máme správať s rešpektom, deti však môžu tvoriť možné riešenia problematiky environmentu (Sharp 2000, 55). Deti môžu tvoriť odpovede na mnohé otázky ochrany prírody, napríklad:*

1. *Stačí človeku pre život menej vecí? V akých prípadoch áno? V akých prípadoch nie?*
2. *Je „mať viac“ zárukou väčšieho šťastia?*
3. *Malo by nám záležať na budúcich generáciách?*
4. *Prečo je správne šetriť (vodou/elektrinou)?*
5. *Prečo sa ľudia nevenujú šetreniu prírodných zdrojov? Existujú dôležitejšie problémy ako šetrenie prírodnými zdrojmi? Existujú menej dôležité problémy ako šetrenie prírodnými zdrojmi?*

Deti v diskusii môžu zväziť dôvody súčasnej ekologickej krízy, tvoriť praktické riešenia ekologických problémov a porovnávať ich. Činnosťami *Filozofie pre deti* (čítaním príbehov, diskusiou, aktivitami) sa môžeme sústrediť aj na hodnoty ako priateľstvo, láska, zdravie, sloboda, mier, dobro a tak ďalej. Facilitátor môže zaradiť tie príbehy, ktoré súvisia s problematikou lesa, prírody a ich ochranou.

Deti môžu doplniť nasledovné vety:

1. *Keby ľudia vedeli, čo sa stane s prírodou o sto rokov...*
2. *Čo je to ničenie prírody? Má človek právo ničiť prírodu? V akom prípade?...*
3. *Keby vedeli stromy rozprávať...*
4. *Keby vedeli zvieratá rozprávať...*
5. *Keby všetci ľudia pochopili, že prírodu je potrebné chrániť...*
6. *Keby všetci ľudia začali chrániť životné prostredie... (Sharp 2000, 55).*

Tieto aktivity sú len krátkou ukážkou rôznorodosti práce s predmetným programom. Pri úprave a zjednodušení jazykových prostriedkov dokážeme aktivity uplatniť už na prvom stupni základnej školy, avšak žiaci už by mali mať aspoň základnú skúsenosť s programom *Filozofia pre deti*. Tu podotýkame, že užitočným sa nám javí vytvorenie skupinových pravidiel, v ktorých formulujeme želateľné prejavy správania (napr. počúvame sa navzájom, nerozprávame vlastné skúsenosti, ak neposunú diskusiu ďalej k riešeniu otázky, pomáhame si, sme slušní a podobne). Program odporúčame smerovať skôr do oblasti neformálnej edukácie. V prípade školského klubu detí alebo školského internátu má facilitátor viac priestoru z časového hľadiska ako na bežnej vyučovacej hodine. Okrem toho je tu širší priestor a voľnosť z tematického hľadiska — pri implementácii

programu nie je nutné pridržovať sa predpísaného učiva, ale v oveľa vyššej miere zohľadňovať záujmy edukantov.

Záver

Z príspevku vyplýva, že na to, aby sme u detí formovali povedomie o ochrane prírody, je možné zaradiť aj filozofické literárne príbehy a pracovať s nimi podľa metód programu *Filozofia pre deti*. Úlohou pre nás v tejto oblasti zostáva vyberať a tvoriť príbehy, ktoré sa venujú téme prírody a pôsobia na našich žiakov, na ich myslenie a správanie. Záleží však predovšetkým na facilitátorovej osobnosti a jeho angažovanosti, či s deťmi alebo žiakmi je ochotný riešiť témy ochrany prírody a prispieť tak k lepšej budúcnosti aj v tejto oblasti.

Tento výstup bol podporený Agentúrou na podporu výskumu a vývoja, na základe projektu APVV-18-0484 — Lesná pedagogika a výchova k trvalo udržateľnému rozvoju v predprimárnej a primárnej edukácii.

Literatúra

- Dunlop L. et al., 2015, *Child-led enquiry in primary science*, „Education 3—13. International Journal of Primary, Elementary and Early Years Education“, 43 (5), s. 462—481.
- Gagnon M., Sasseville M., 2011, *Romanina nit: metodická príručka k príbehu Romana*, České Budějovice.
- Grigg R., Lewis H., 2019, *Teaching Creative and Critical Thinking in Schools*, London.
- Gorard S. a kol., 2019, *Can programmes like Philosophy for Children help schools to look beyond academic attainment?*, „Educational Review“, 71 (2), s. 146—165.
- Hroncová J., 2018, *Knihy ako hlavný nástroj výchovy a vzdelávania detí a mládeže*, „Rodina a škola“, r. 67, č. 8, s. 23—24.
- Kosturková M., Ferencová J., 2019, *Stratégie rozvoja kritického myslenia: kritické argumentovanie, debatovanie, písanie a organizovanie poznatkov*, Bratislava.
- Lancaster-Thomas A., 2017, *How effective is Philosophy for Children in contributing to the affective engagement of pupils in the context of secondary Religious Education?*, „Journal of Philosophy in Schools“, 4 (1), s. 102—122.
- Lipman M., 2003, *Elfie. Second edition*, Montclair.
- Lipman M., 2003, *Thinking in Education*, United Kingdom: University Press, Cambridge, 2nd Edition.
- Lipman M., 2012, *Kio a Ali*, České Budějovice.
- Lipman M., Sharp A. M., Oscanyan F. S., 1980, *Philosophy in the Classroom. Second Edition*, Philadelphia.
- Niesporek-Szamburska B., Starnawska K., Wójcik-Dudek M., 2020, *Wstęp*, „Paidia i Literatura“, nr 2, s. 7—10.

- Pushkarev Y. V., Pushkareva E. A., 2018, *Philosophical interpretation of knowledge and information: Knowledge value and information diversity in modern communication*. „XLinguae“, Vol. 11 (3), s. 176—184.
- Sharp A. M., 2000, *Making Sense of My World*, Melbourne.
- Sharp A. M., 2011, *Přirozenost světa: metodická příručka k příběhu Saša a Markétka*, České Budějovice.
- Wolf M., 2020, *Čtenáři, vrať se. Mozek a čtení v digitálním světě*, Brno.
- Yan S. et al., 2018, *Meta-Analysis of the Effectiveness of Philosophy for Children Programs on Students' Cognitive Outcomes*, „Analytic Teaching and Philosophical Praxis“, 39 (1), s. 13—33.
- Zákon č. 17/1992 Zb. o životnom prostredí. Dostupný na: <https://www.slov-lex.sk/pravnepredpisy/SK/ZZ/1992/17/20071001> [dátum prístupu: 11.05.2022]
- Zbudilová H., 2013, *Literatura jako klíč mysl otevírající*, in: Bauman P., ed., *Kritické a tvořivé myšlení: není to málo? Rozvoj myšlení ve filosofických, teologických, psychologických a pedagogických souvislostech*, České Budějovice, s. 134—154.

Simona Borisová — dr pedagogiki; pracuje w Katedrze Pedagogiki na Wydziale Pedagogicznym Uniwersytetu Konstantyna Filozofa w Nitrze, gdzie prowadzi zajęcia z języka i literatury słowackiej. Zainteresowania badawcze: filozofia stosowana, teoria edukacji, ekologia, język i literatura słowacka.

e-mail: sborisova@ukf.sk